

Маанилүү маек

КРнын Улуттук банкынын расмий өкүлү Аида КАРАБАЕВА:

“УЛУТТУК БАНК КАЛКТЫН ФИНАНСЫЛЫК ЖАКТАН САБАТТУУ БОЛУШУНА КЫЗЫКДАР”

Калкыбыздын финансылык жактан сабаттуулугу маселеси тууралуу кебибизди, адегенде бул маселе кайдан келип чыккандыгы жөнүндө азын-оолак сөз кылуу менен баштаганыбыз оң го-деп ойлойм. Баарыбызга белгилүү болгондой, калкыбыздын банктар менен иштеше башташы өлкөбүз эгемендүүлүккө ээ болуп, рынок экономикасынын талаптарына жараша жаңы типтеги банк системасы түзүлө баштагандан тартып айрыкча күч албады беле. Чынын айтканда банктар менен калктын ортосундагы кызматташуу эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында ойдогудай боло берген эмес. Жарандарыбыз көпчүлүк учурларда мамлекет берген насыяларга, кредиттерге жеңил-желпи мамиле жасаган учурлары болду. Мунун себеби, союздук мамлекет тарагандан кийин Кыргызстанда рынок экономикасына өтүүнүн өткөөл мезгили башталып, өлкөдө экономикалык жана каржылык кыйынчылыктардын жаралышы элдин жашоо-турмушун оорлоштуруп, акча каражатына болгон муктаждыкты күчөткөн. Ошондуктан, кыйынчылыктан кандай гана болбосун чыгуунун жолун ойлоп, жаңыдан уюшула баштаган банктардан кредиттерди алуу менен жашоо-турмушту оңдоо үчүн аракеттерин жасашкан. Бирок, баары ойдогудай боло берген эмес.

Финансылык сабаттуулуктун жетишсиздиги кредиттерди башкарууда жана пайдаланууда көптөгөн кемчиликтердин болушуна алып келген. Анын натыйжасында алынган кредиттер убагында төлөнбөй, кардарлар менен банктардын ортосунда карама-каршылыктар келип чыккан. Финансы мекемелери кредиттерди кайтарып алуу үчүн күч органдарына кайрылган учурлары да болду. Ошого карабастан кредит алуучулардын саны жылдан жылга көбөйүп отурду. Бирок, көч бара-бара түзөлөт- демекчи банк кызматын пайдаланган кардарлар кредиттерди алууда кыйла сак боло башташкан. Тилекке каршы жарандарыбыздын финансылык жактан сабаттуулугу жагындагы маселе сакталган бойдон калып отурду. Алсак, алган кредиттин убагында төлөй албай күрөөгө койгон үй-мүлкүнөн ажыраган адамдарды көп эле көрдүк. Чынында алар кредит алардан мурда тогуз жолу толгонуп дегендей алуунун жана төлөп берүүнүн так эсебин чыгарган соң гана кредит алуу чечимин кабыл алуусу керек болчу. Ошондой адамдар биздеги банктардын проценттик ставкасы өтө жогору деген сыяктуу ар кандай шылтоолорду айтуу менен нааразылык билдирген учурлары да болбой койгон жок. Өткөн жылдарда эле банктарга төлөнө элек карыздардын суммасы миллиард сомдон ашкан болчу. Ырас, алган кредиттин билгичтик менен сарамжалдуу пайдаланып, ар түрдүү тармактарда жакшы натыйжага жетишкен жарандар көптөп саналат.

Өнүккөн өлкөлөрдө кредитти күндөлүк жашоодо көңүрү пайдалануу көнүмүш көрүнүш экендигине күбө болуп келүүдөбүз. Көрсө, аларда салыкты, алган кредиттерин убагында төлөп берүү маданияты абдан жогору. Ооба, бизде деле кредит менен көтөрүлүм-деген кишилер көптөп саналат. Ушундай жылыштарга карабастан, калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу маселеси күн тартибинде сакталып келүүдө. Бул маселе республикабыздын башкы банкы болуп эсептелген Улуттук банктын көңүл борборунда турат.

Азыркы учурда бул багытта аткарылып жаткан иштер тууралуу Улуттук банктын расмий өкүлү **КАРАБАЕВА Аида Мырзакуловна** менен маектештик:

- Аида Мырзакуловна, алгач бизге ушул финансылык сабаттуулук тууралуу түшүнүк бере кетсеңиз. Анын калк үчүн кандай мааниси бар?

- Финансылык сабаттуулуктун калкка мааниси өтө зор. Өзүңүз билгендей эле адам баласы жаралган күндөн баштап эле финансыга көз каранды. Тагыраак айтсак – турак жай, тамак-аш, кийим-кече, бала бакча, мектеп, жол кире жана башка жүздөгөн адамдын муктаждыктары финансы менен гана чечилет. Ал эми каражатты эмгектенип тапкан менен “айдан айга акча жетпей калды” - деп, кейип жүргөндөрдү көп эле угуп жүрөбүз. Туурабы? Анын баары менимче тапкан акчаны туура эмес пландаштыруудан, багытсыз колдонуудан улам келип чыгат.

Финансылык сабаттуу адам – кандай гана финансылык маселе жаралбасын аны түшүнүп, туура баалап, ойлонуп туруп тийиштүү чечим чыгарат. Айтсак, соода кылууда, аманатка акча берүүдө же кредитке акча алууда сөзсүз ушул сабаттуулук керектелет. Финансылык сабаттуулук дегенде – атайын билими бар кишини эмес, финансылык жактан такшалган, туура чечим чыгарган кишини айтабыз. Мындай кишилер тең салмактуу чечим кабыл алып, өзүнүн финансылык абалын жакшыртууга жетише алышат.

Көп эле элдин көйгөйү ушул

финансылык жактан сабатынын деңгээлинин төмөндүгүнөн улам келип чыгат. Биз алдыбызга калктын финансылык сабаттуулугунун деңгээли канчалык, кайсыл аймакта же тармакта ушул көйгөй көп кездешээрин аныктоону максат катары койгонбуз. Анын негизинде Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы 2015-жылы социологиялык атайын изилдөө жүргүзүп, жыйынтыгы көңүл жубатаарлык эмес болуп чыккан. Ушундан улам иликтөөнүн жыйынтыгына таянуу менен 2016-2020- жылдарга КРнын калкынын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу Программасынын долбоорун Улуттук банк иштеп чыккан. Ал 2016-жылы жай айында өкмөт тарабынан кабыл алынган.

- Ушул Программага токтоло кетсеңиз, анын максаты жана өзгөчөлүгү эмнеде?

- Программанын башкы максаты-калкыбыздын финансы пайдалануудагы маданиятынын деңгээлин көтөрүү болуп эсептелет. Анын жүзөгө ашырылышы менен финансылык жактан тарбияланган жаш муун өсүп чыгат, жеке финансыны пайдалануунун натыйжалуулугу жогорулайт, пайдалануунун сапаты жакшырат. Буга жетишүү үчүн Улуттук банк мектеп жашына чейинки балдардын жана жаштардын, чоң курактагылардын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу жана бардык курактагы жарандар

үчүн финансылык маалыматтарга жана финансылык кызматтарга бирдей жана толук кирүүсүнө мүмкүнчүлүк түзүп берүү сыяктуу артыкчылыктуу үч багытты ишке ашырууну алдына максат кылып алган. Ар бир багыт конкреттүү милдеттерди камтыйт, аларды аткаруу үчүн иш-чаралар иштелип чыгууда. Программалык милдеттерди жүзөгө ашыруу этап-этабы менен аткарылат, болгондо да ар бир этаптын максаттуу көрсөткүчтөрү бар.

Аны натыйжалуу жүзөгө ашыруу, ошондой эле ишке ашыруу процессине катышуучу мамлекеттик органдарды, башка катышуучуларды бириктирүү жана координациялоо үчүн республиканын премьер-министринин буйругу менен программаны жүзөгө ашыруу боюнча Координациялык кеңеш түзүлгөн. Координациялык кеңеш тарабынан калктын чоң курактагылары үчүн финансылык сабаттуулук боюнча базалык компетенциялардын стандарттары (билими, тажрыйбасы, жүрүм-туруму), Кыргызстандын жалпы билим берүү мекемелериндеги 5-11 класстын окуучулары үчүн стандарттар иштелип чыккан. Бул стандарттар финансылык сабаттуулук маселелери боюнча калкты окутуунун программалары, кеңеш берүү, маалымат берүү үчүн кызмат өтөйт. Бекитилген стандарттар финансылык сабаттуулук боюнча интернет-сайтка жайгаштырылган.

- Программаны ишке ашырууда кандай аракеттер жасалып жатат?

- Программанын биринчи этабын жүзөгө ашыруу боюнча иш-чаралардын планын аткаруу алкагында бир катар иштер жасалды. Биринчи кезекте окутуу маселелерине тийиштүү. Окутуу узак мөөнөттүү иш-чара болуп эсептелет, анын адамдардын

жүрүм-турумуна туруктуу таасири бар. Алгач финансылык сабаттуулуктун элементтерин мектеп программаларына жана жогорку билим берүү программаларына киргизүү максатка ылайыктуу болду. Чоң курактагыларды зарылчылдыгына жараша (мисалы мигранттардын үй-бүлөлөрүн, аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдү, пенсионерлерди ж.б.) окутуу керек болууда. Айрым уюмдар, ошондой эле Улуттук банк, коммерциялык банктар, “Сенти” финансылык компаниясы айрым өнөктүктөрдүн алкагында финансылык пландоо, финансылык кызматтарды жөндүү жана жоопкерчиликтүү пайдалануу боюнча окутуу лекцияларын жүргүзүп жатышат.

Улуттук банк КРнын Билим берүү жана илим министрлиги жана Германиянын сактык кассалары Фонду менен биргеликте мектептерде финансылык сабаттуулук сабактарын иштеп чыгышууда. Профилдик предметтер боюнча мектеп мугалимдерин финансылык сабаттуулукка окутуу боюнча этап-этабы менен тренингдер өткөрүлдү (азыркы учурга карата Бишкекте, Ошто, Чүй областында 360тан ашуун мугалимдер окутулду). Республиканын Билим берүү жана илим министрлиги 2017-жылдан бери иштеп келе жаткан Республикалык педагогикалык кадрлардын квалификациясын жогорулатуу жана кайра даярдоо институтунун алдындагы мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу курсу үчүн финансылык сабаттуулукту жогорулатуу боюнча 18 сааттык модуль иштелип чыккан.

Ошондой эле “Адам жана коом” мектеп предметине жогоруда айтылган стандарттарды киргизүү пландаштырылууда, ал финансылык сабаттуулук боюнча бир нече саатты камтымакчы.

Жалпы билим берүү мекемеле-

ринин 8-11-класстарына финансылык сабаттуулук боюнча сабактарды өткөрүү үчүн “Жаштар үчүн кирешелерди жана сактаган акчаларын бөлүштүрүү” усулдук сунуштамалары, ошондой эле 10-11-класстардын окуучулары үчүн “Финансылык көз карандысыздыктын ачкычы” аттуу окуу-усулдук комплекси иштелип чыккан. Ушу тапта “Окуу дептери” иштелип чыгып, окутуп көрүү үчүн берилген. Мындан сырткары 2018-жылдын биринчи жарым жылдыгында чоң курактагыларды финансылык сабаттуулукка окутуу боюнча бирдиктүү программаны (модулду) иштеп чыгууну аяктоо пландаштырылып жатат. Ал мамлекеттик органдардын жана уюмдардын окуу борборлорунда пайдалануу үчүн сунушталмакчы.

- Сиздердин ушул иш аракеттериңер тууралуу калкка маалымдоо жагы кандай жүрүп жатат?

- Туура айтасыз, Программаны жүзөгө ашыруунун маанилүү фактору бул – элге маалымат берүү. Калкка маалымат берүү боюнча иш-чара калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуудагы ыкчам, натыйжалуу жана салыштырмалуу алганда арзан инструмент болуп эсептелет. Улуттук банк 2017-жылы КТРК каналы аркылуу мамлекеттик жана расмий тилдерде бир нече теле долбоорлорду берүү менен финансылык сабаттуулук боюнча маалымат берүүнү күчөттү. Бул жерде сөз КТРКдан жума сайын прай-таймда көрсөтүлүп турган “Финсабат” долбоору, ошондой эле “Капитал” жумалык обзорундагы “Финсабат” рубрикасы жөнүндө сөз болууда. Ошондой эле “Ала-Тоо” каналы аркылуу валюталардын курстары күн сайын көрсөтүлүп турат.

Мындан сырткары Улуттук банктын “Биринчи радио”, “Марал”, “Санжыра” сыяктуу радиолору менен да өнөктөштүк долбоорлору бар. Зарыл болгон учурларда Улуттук банктын өкүлдөрү мындан башка жергиликтүү радиостанциялардан үй-бүлөлүк бюджетти туура түзүү жана пландаштыруунун, финансылык кызматтарды акылга сыйдык кылып керектөөнүн олуттуу маселелерине түшүндүрмө берүү боюнча эфирге чыгып турушат. Республикалык “Вечерний Бишкек”, “Супер-Инфо”, “Кыргыз Туусу”, “Эркин Тоо”, “Слово Кыргызстана” ж.б. газеталарда, ошондой эле белгилүү интернет-басылмаларда Улуттук банк тарабынан даярдалган макалалар жарыяланып турат.

2015-тартып Улуттук банк иштеп чыккан www.Finsabat.kg иштеп келүүдө, анда банктык жана микрофинансылык кызмат көрсөтүүлөр жөнүндөгү керектөөчүлөр үчүн пайдалуу маалыматтар жайгаштырылып келүүдө. 2018-жылы сайт модернизацияланат. Улуттук банк мындан сырткары агенттер аркылуу кредитти туура пайдалануу темасында калкка ар түрдүү брошюраларды жана плакаттарды жайылтат. Албетте, кредит жоопкерчилиги жөнүндөгү маалымат берүүнү Улуттук банктан башка Координациялык кеңештин курамына кирген эл аралык ж.б. уюмдар да катышышат.

Маектешкен
Абдимухтар АБИЛОВ